

5. Пліско І.В., Балакірський В.Б. До методики оцінки показників конфігурації поля для цілей бонітування // Вісн. Харків. нац. аграр. ун-ту ім. В.В. Докучаєва. – 2003. – № 1. – С. 74–78.

6. Цивільний кодекс України. – Харків: ТОВ «Одісей», 2003. – 408 с.

А.В. Корецкий, Ю.В. Роганин

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ АРЕНДЫ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

В данном исследовании проведен анализ законодательной базы, регулирующей аренду земель сельскохозяйственного назначения, где основное внимание уделено вопросам, которые недостаточно урегулированы законодательством, таким как: сроки аренды, порядок определения арендной платы и др. Определены пути усовершенствования регулирования аренды сельскохозяйственных земель.

Ключевые слова: аренда земель, оценка земель, сельскохозяйственные земли.

УДК 911 : 371.3

В.П. Корнеєв

Институт педагогіки АПН України, м. Київ

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ І ШКІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Розглянуто проблеми профільного навчання у контексті шкільної географії. Висвітлені вимоги до підручників для профільних шкіл. Названо найбільш ефективні для профільної школи методи навчання географії. Зазначена необхідність підготовки для профільної освіти нових підручників і посібників.

Ключові слова: профільне навчання, шкільна географія, методи навчання, форми навчання.

V. Korneyev

SPECIALIZED TEACHING AND SCHOOL GEOGRAPHY

The problems of the specialized teaching are considered in the context of school geography. Requirements are covered up to the textbooks for specialized schools. The most effective teaching methods of geography for specialized schools are noted. The necessity of preparation new textbooks and manuals for specialized education is marked.

Keywords: specialized teaching, school geography, teaching methods, teaching forms.

Вступ, вихідні передумови. Профільне навчання сприяє засвоєнню споріднених навчальних предметів як одна з форм диференційованого підходу до освітнього процесу. Міністерство освіти і науки України наказом № 306 від 20.05.2003 р. затвердило типові навчальні плани для організації профільного навчання у загальноосвітніх закладах. Передбачено 8 профілів освітньої діяльності: філологічний, суспільно-гуманітарний, фізико-математичний, природничий, мистецький, спортивний, технологічний, універсальний. У загальноосвітніх середніх закладах ці профілі навчання створюються за рахунок базових, профільних предметів і курсів за вибором (елективних курсів).

Аналіз останніх досліджень. У загальному педагогічному значенні профільне навчання має такі основні вектори: диференціація, варіативність, багатопрофільність, взаємовплив загальної, допрофесійної і професійної освіти. У профільному навчанні реалізується принцип особистісного орієнтованого навчання. Це поширює можливості учня у виборі подальшого власного освітнього напрямку, що відповідає різноманітності його задатків і здібностей, професійних і пізнавальних інтересів. У цьому плані зміст освіти є: варіативний, різнорівневий, індивідуальний. Учень має змогу працювати самостійно, бо сам обирає форми, методи, підходи для вивчення обраного курсу. Це поширює можливості старшокласника у виборі професії і власної життєвої позиції. Зміст профільного навчання передбачає введення спецкурсів з географії, що має сприяти розвитку індивідуальних здібностей учнів, розширенню їх компетентностей.

Проблемами профільного навчання займаються Л.К. Артемова, І.С. Артюхова, Є.В. Бережнова, В.В. Краєвський (Росія), Л.В. Липова, В.В. Малишев, П.Ф. Замаскіна, Г.М. Ісаєва, В.П. Корнеєв, О.В. Корнеєв, О.П. Кравчук, Л.І. Круглик, А.Й. Сиротенко, О.М. Толузов, В.С. Яценко та ін. (Україна). На думку цих авторів, зміст профільного навчання впливає зі структури, що складає основні напрями профілізації.

Метою статті є висвітлення цих напрямів профілізації, прийомів роботи у профільній школі з викладання географії, змісту елективних курсів, роботи з підручником, форм і методів навчання географії у профільній школі.

Виклад основного матеріалу. Основними напрямами профілізації є такі:

а) *суспільно-гуманітарні напрями*: філологічний, історико-правовий, економічний, юридичний;

б) *природничо-математичний напрям*: фізико-математичний, хімічний, біологічний, географічний медичний, економічний та ін.;

в) *технологічний напрям*: інформатика, виробничі технології, проектування і конструювання, менеджмент, побутове обслуговування, агротехнологічний та ін.;

г) *художньо-естетичний напрям*: музичний, образотворчий, хореографічний, театральний, мистецтвознавство тощо;

д) *спортивний напрям*: атлетика, гімнастика, плавання, спортивні ігри, туризм та ін.

Для вчителів географії, методистів і науковців, які причетні до шкільного предмета географія, звичайно, цікаві напрями природничо-математичний (профіль географічний) і суспільно-гуманітарний (профіль економічний). Ці два профілі передбачають практичну спрямованість освіти, вивчення географії (фізичної та економічної і соціальної) у тісному зв'язку з потребами практики, науки і техніки. На перше місце тут стають уміння і навички учнів застосовувати знання на практиці.

Відсутність стабільних програм і підручників для профільної школи утримує розвиток профільного навчання з географії. У зв'язку з цим, зупи-

нимось на проблемі конструювання підручників і методичних посібників для профільної школи. Вагоме місце для пропаганди географічних знань і орієнтації на майбутню професію мають зміст і структурування підручників з географії для елективних курсів. Ця актуальна проблема відноситься до найперших проблем профільної школи, яка передбачає вироблення загальних і спеціальних критеріїв змісту підручників з обґрунтуванням їх специфіки для окремих профілів. Підручник – це цілісна система, що відображає певну область наукового географічного знання і слугує засобом оволодіння учнями його функціями (описовими, пояснювальними і передбачуваними). Специфіка підручника полягає в тому, що, крім знань, методів, цінностей, у ньому повинен бути представлений апарат контролю, що забезпечує зворотний зв'язок у навчальному процесі з географії.

Підручник з географії як у середньому навчальному закладі, так і в профільній школі базується на дослідженнях Д.Д. Зуєва, І.Я. Лернера, Л.М. Перминой та ін. Тому в загальнодидактичному плані (М.М. Скаткін, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, В.О. Онишук) розрізняють такі види змісту освіти: знання про природу, суспільство, техніку, людину, способи діяльності; досвід творчої роботи, втілений в особливих інтелектуальних процедурах; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності (І.Я. Лернер). Для прикладу, стосовно підручників і елективних курсів «Країнознавство», «Землезнавство», «Краєзнавство», «Медична географія» тощо вказані види змісту географічної освіти можна конкретизувати таким чином: наукові географічні знання, загальні методи наукового пізнання, система наукового знання, що передає способи мислення, притаманні фізичній і соціально-економічній географії, філософська інтерпретація наукового знання, зв'язки географії з іншими науками.

В умовах профільного навчання вказані види змісту географічної освіти не є основними: кожний з них може бути доступним у тій чи іншій моделі підручника і відображати його провідну ідею. Це можуть бути знання або метод науки, цінності науки і їх інтерпретація – те, що відповідає найкращим чином спрямованості навчання в тому чи іншому профілі. Тут названа основна змістова ідея курсу, що визначає профіль навчання. Вона є провідною. Цей термін запозичений з дослідження Д.Д. Зуєва. За його тлумаченням, під внутрішньою структурою підручника розуміється логіка (система викладу навчального матеріалу), і з позицій логіко-дидактичного підходу розгортання предметного змісту можна здійснювати у відповідності з його принципами. Зовнішня і внутрішня структура підручника представлені поділом навчального матеріалу на розділи і параграфи, змістова побудова яких повинна відповідати вище окресленим позиціям логіко-дидактичного підходу.

Нині в літературі висувається ідея писати підручники на основі логіко-дидактичного підходу як методології, що спирається на відповідні принципи і включає декілька етапів. На першому з них дослідники В.П. Безпалько, Д.Д. Зуєв, І.Я. Лернер, М.М. Скаткін, А.Й. Сиротенко, Л.І. Круглик радять вибрати в змісті предмета структури, що ізоморфні певній моделі змісту

освіти (структурно-функціональній, соціокультурній, інваріантно-діяльній або бінарно-інтегрованої моделі). Інакше – необхідно виділити знання, методи, цінності і порівняти їх з однією із моделей змісту освіти. Це є принцип корекції та ізоморфізму загально-дидактичної моделі змісту освіти і структури наукового знання.

Другий етап характерний визначенням провідної ідеї курсу у відповідності з домінантною (знання, методи, цінності). Це відповідає принципу цілісно-описової спрямованості підручника (тобто, що повинен вивчати учень з даного предмета у відповідності з концепцією профілю).

На третьому етапі рекомендують урахувати можливості гнучкого представлення навчального предмета. Цьому відповідає принцип диференціації і структурування наукового знання на види знання – системність наукового і навчального знання або принцип мовної домінанти і конкретизація знань, методів і цінностей у ключових поняттях даної науки.

Четвертий етап у написанні підручників для профільної школи конкретизується дидактичними принципами науковості, системності і послідовності, доступності у співвідношенні логіко-наукових критеріїв, адаптуванні цих критеріїв стосовно підручника, перш за все – до навчального тексту. Це досягається дякуючи опорі на логіко-дидактичні основи (взаємозв'язок логічних вимог до інформації – її ясність, точність, послідовність, доступність, системність, доказовість) і на дидактичні принципи (науковість, доступність, системність і послідовність), що інтегруються у принцип системної аргументації (доведення).

Важливе значення у змісті географічної освіти у профільній школі має підготовка методичних посібників як важливий засіб поглиблення географічних знань і орієнтації на цьому ґрунті у виборі учнями майбутньої професії. Методичні посібники видаються для учнів і вчителів. Сюжет їх зорієнтований згідно з навчальною програмою і завданнями щодо розвитку географічної освіти у профільній школі. Головне тут, щоб методичні посібники були написані у плані вимог навчальної програми. Для профільної школи з географії потрібні хрестоматії до елективних курсів, збірники вправ, завдань і запитань, методики навчання географії, збірники географічних диктантів, форми і методи навчання, куди увійшли новітні технології й активні підходи у навчанні учнів.

Велике значення в роботі вчителя профільної школи мають методи і форми роботи. В основному, методи на уроках географії в профільній школі такі ж самі, як і на уроках географії середнього навчального закладу. На противагу репродуктивному методу в методиці географії профільної школи радимо вчителям використовувати проблемні методи навчання. Під проблемним навчанням розуміють таку організацію навчальних занять, яка передбачає створення проблемних ситуацій. Як результат, відбувається творче оволодіння географічними знаннями й навичками та розвиток здібностей і пізнавального інтересу до предмета. Проблема ситуація – це психологічний стан інтелектуального утруднення, що виникає в учня, якщо він не може по-

яснити новий факт за допомогою знань, які він має, або виконати відому дію знайомими йому способами. Тут виникає потреба активно міркувати, відповісти на запитання «Чому?» Потреба породжує мотив «спонукання», що примушує учня думати і діяти. Виникає інтерес, у цьому й полягає сутність проблемного навчання. [7, с. 96].

У профільній школі учні вивчають різні елективні курси. Найбільш вдало побудований зміст таких курсів, як «Землезнавство», «Країнознавство», «Краєзнавство», «Економіка», вивчення яких можна будувати за допомогою проблемних методів навчання, проблемного викладу знань, евристичної бесіди, дослідницького методу [7]. Важливою умовою проблемного навчання у профільній школі є забезпечення міцності одержаних географічних знань (за рахунок того, що вони добуваються у процесі самостійної діяльності). А якщо учень не розв'язав проблемної ситуації за відведений час, то він доведе цю справу до кінця пізніше. Учень самостійно думає про це завдання і, нарешті, виконує його. Саме через складність і наявність перешкод для виконання завдань у нього формується прагнення здобути міцні знання, навички й уміння.

Найбільш ефективні методи навчання географії у профільній школі базуються на класифікації методів навчання, запропонованій М.М. Скаткіним і І.Я Лернером, які виділили такі методи: *пояснювально-ілюстративний*, або *інформаційно-рецептивний* метод Суть його полягає в тому, що вчитель географії повідомляє готову інформацію різними засобами, а учні її сприймають і фіксують у пам'яті. Сюди відносяться розповідь, лекція, пояснення, робота з підручником, демонстрація. *Репродуктивний* метод полягає у відтворенні учнями навчальних дій за підготовленим раніше алгоритмом. В основному, використовується для набуття умінь і навичок. *Проблемний* виклад навчального матеріалу полягає у тому, що вчитель ставить перед учнями проблему, показує шлях її розв'язання, розкриває протиріччя, які виникають при цьому. Учні слідкують за логікою розв'язання проблеми, знайомляться зі способами і прийомом наукового мислення, зразком культури розгортання пізнавальних дій [9]. *Частково-пошуковий (евристичний)* метод полягає в тому, що вчитель розчленовує проблемне завдання на підпроблеми, а учні здійснюють окремі кроки пошуку її розв'язання. Кожний крок передбачає творчу діяльність, але цілісне розв'язання поки що відсутнє. *Дослідницький* метод – це коли учні отримують пізнавальну задачу (завдання), яку вони повинні розв'язати самостійно. Цей метод забезпечує розвиток в учнів здібностей творчого застосування знань. При цьому діти оволодівають методами наукового пізнання і накопичують досвід дослідницької, творчої діяльності.

Важливу класифікацію методів навчання запропонував Ю.К. Бабанський [3, 9], яка повністю підходить учителям географії профільної школи. Це особлива група методів – методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. В основі його класифікації лежить три складові:

1. Методи організації навчально-пізнавальної діяльності.
2. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності.
3. Методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Успішне навчання географії у профільній школі можливе лише за умови умілого використання різноманітних *форм організації* педагогічного процесу. Зміст географічної освіти у профільній школі збагачується новими процесуальними вміннями, розвитком здібностей в оперуванні інформацією, творчим розв'язанням проблем науки, з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм з географії. Сьогодні традиційні способи передачі географічної інформації замінюються комп'ютерними засобами навчання, і процес географії стає особистісно-орієнтованою взаємодією учителя з учнями. Усі ці підходи інакше називаються нині *педагогічними технологіями*. Серед них є: лекційно-семінарська форма занять, конференції, заліки, круглі столи, дискусії, практикуми, консультації, ігрові форми та ін. У профільній школі використовуються інтегровані уроки, основою яких є співдружність предметів (географія і біологія, географія й історія, географія і література, географія і математика та ін.); уроки у формі змагань або з використанням дидактичних ігор, Цікаво проходять уроки, коли учні захоплені розв'язанням кросвордів, чайнвордів, вікторин тощо; уроки-фантазії, уроки мандрювань за картою; уроки КВН, уроки «Що? Де? Коли?», уроки у вигляді диспутів, круглих столів, конференцій тощо.

Основною формою під час вивчення географії у профільній школі є урок, де вчитель дає теоретичні знання, формує в учнів найважливіші географічні поняття. Використовуються й інші форми навчальної роботи. Вони відрізняються від уроку характером дій учнів і вчителя, організацією учнів під час занять, місцем проведення тощо. Це – самостійні заняття учнів, заняття на місцевості (на екскурсіях, у туристичних походах), допоміжні заняття у формі консультацій і спеціально організованих семінарських заняттях, а також різні позакласні заходи: географічні вечори, тижні й декади географії, зустрічі з видатними людьми – економістами, інженерами, ученими економіко-географами і ін.

Уроки з економічної і соціальної географії України повинні бути насичені матеріалом про першочергові завдання сучасного етапу перебудови економіки, про радикальні форми економічного управління у нашій країні; ці уроки мають формувати в учнів почуття відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків, орієнтувати на участь у суспільно-корисній праці, прививати їм повагу і любов до праці як єдиного джерела існування людини.

Висновки, перспективи подальших досліджень. Таким чином, у найближчі роки профільне навчання у школах України має бути забезпеченим якісними підручниками і навчальними посібниками, картографічним матеріалом, методичними розробками, хрестоматіями тощо. Складові методики навчання географії у профільній школі є досить широкими й вагомими. Дотримання їх у практичній діяльності вчителя сприятиме формуванню і розвитку інтересів учнів до професійного зростання, до самостійного навчання як усвідомленої необхідної діяльності, Важливо на цьому етапі організувати широкий обмін досвідом тих учителів географії, хто викладає у профільних школах (класах, групах).

Рецензент – канд. геогр. наук, доц. О.О. Жемеров

Література:

1. *Безпалько В.П.* Теорія ученика. – М.: Педагогіка, 1988. – 160 с.
2. *Бібік Н.М.* Профільне навчання в педагогічній теорії і практиці // Педагогічна газета. – 2006. – № 1. – С. 6.
3. *Выбор* методів обучения в середній школі / Под ред. Ю.К. Бабанського. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
4. *Дидактика* середній школі / Под ред. М.Н. Скаткіна. – М.: Просвещение, 1982. – 212 с.
5. *Зуев Д.Д.* Школьний учебник. – М.: Педагогіка, 1983. – 239 с.
6. *Корнеев В.П.* Форми навчання географії. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 224 с.
7. *Проблемне* навчання географії / За ред. В.П. Корнеева. – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 96 с.
8. *Лернер И.Я.* Дидактические основы методов обучения. – М.: Просвещение, 1981. – С. 98-99.
9. *Педагогіка* / Под ред. С.А. Смирнова. – М.: Педагогіка, 2003. – 174 с.
10. *Чернов Б.О., Корнеев В.П.* Методи навчання географії в школі. – К.: Рад. шк., 1986. – 174 с.

В.П. Корнеев

ПРОФИЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ШКОЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ

Рассмотрены проблемы профильного обучения в контексте школьной географии. Освещены требования к учебникам для профильных школ. Названы наиболее эффективные для профильной школы методы обучения географии. Отмечена необходимость подготовки для профильного образования новых учебников и пособий.

Ключевые слова: профильное обучение, школьная география, методы обучения, формы обучения.

УДК 911 : 371.3

О.В. Корнеев

Институт педагогіки АПН України, м. Київ

ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Розкрито загальні методологічні засади географічного краєзнавства. Показано методологію проблеми і значення географічного краєзнавства на сучасному етапі розвитку географічної освіти. Розглянута історія географічного краєзнавства. Зазначено, що для України воно завжди було формою утвердження географічної науки.

Ключові слова: методологія, географічне краєзнавство, географічна освіта.

А. Korneyev

GENERAL METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF GEOGRAPHICAL NATIVE LAND STUDY

General methodological principles of geographical native land study are exposed. Methodology of problem and value of geographical native land study is noted on the modern stage of development of geographical education. History of geographical native land